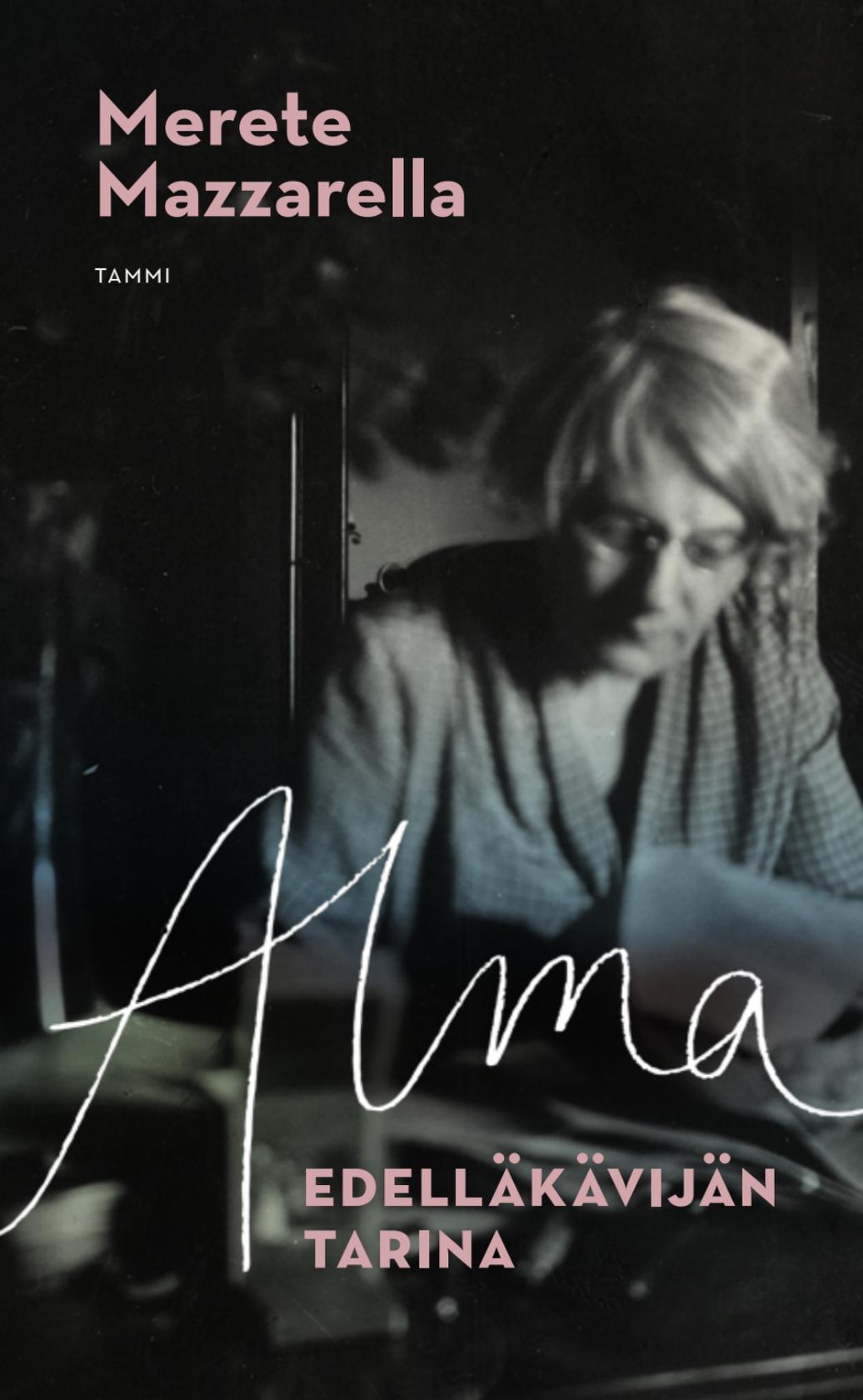

Merete Mazzarella

TAMMI

Alma

EDELLÄKÄVIJÄN
TARINA

Merete Mazzarella

ALMA

Edelläkävijän tarina

SUOMENTANUT RAIJA RINTAMÄKI

KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ

tammi

75 VUOTTA

HELSINKI

MERETE MAZZARELLA

- Ensin myytiin piano*, 1985
Esitettävänä elämä, 1986
Pääsiäinen, 1988
Keskustelu, 1992
Jublista kotiin, 1993
Täti ja krokotiili, 1995
Uskottomuuden boukutus, 1997
Silloin et ole koskaan yksin, 1999
Kun kesä kääntyy, 2001
Tähtien väliset viivat, 2003
Marraskuu, 2004
Hyvä kosketus, 2006
Fredrika Charlotta, o.s. Tengström, kansallisorinoilijan vaimo, 2007
Illalla pelataan Afrikan tähteä, 2008
Ei kaipuuta, ei surua: Päivä Zacharias Topeliuksen elämässä, 2009
Matkalla puoleen hintaan, 2010
Ainoat todelliset asiat, 2012
Elämä sanoiksi, 2013
Sielun pimeä puoli: Mary Shelley ja Frankenstein, 2014
Aurinkokissan vuosi, 2015
Elämän tarkoitus, 2017

Teos on suomennettu ruotsinkielisestä käsikirjoituksesta *Alma*
© Merete Mazzarella 2018

Sivun 68 Topelius-sitaatin ja sivujen 143 ja 255
Runeberg-sitaatit on suomentanut Otto Manninen.
Sivun 155 Södergran-säkeen suomentaja on Pentti Saaritsa.
Jälkisanojen Ibsen-sitaatin ovat suomentaneet Aarni Kouta ja K. S. Laurila.

SUOMENKIELINEN LAITOS © KUSTANNUSOSAKEYYHTIÖ TAMMI 2018
ISBN 978-951-31-9961-6
PAINETTU EU:SSA

”VOISIN HYPÄTÄ ALAS PARVEKKEELTA”, sanoin tässä yhtenä päivänä Stinalle, ja pienen taidepaussin jälkeen jatkoin: ”Mutta kävisi varmaan niin huono tuuri, että kohdalle osuisi joku äiti lastenvaunuineen ja minä rojahtaisin vaunuihin.”

”On sinulla Alma sentään huumorintaju tallella”, Stina sanoi. ”Jaksat aina vain olla *hauska*.”

Voi että olen kyllästynyt tuohon sanaan, se on roikunut kaulassani kuin lehmänkello tyttöistä saakka.

Söderskålm, niin minua kutsuttiin opiskeluaikana naisopiskelijoiden kerhossa.

Pikku Söderkelmi.

Se joka ei ollut minkään näköinen mutta jolla oli aina sukkela vastaus valmiina.

En viitsinyt lisätä, että tarkemmin ajatellen en kyllä ikinä pystyisi kapuamaan parvekekaiteen yli omin voimin.

Luoja ties pääsisinkö edes parvekkeelle asti.

Stina on minun ystäväni. Tai on ainakin ollut. Itse hän varmasti vakuuttaisi olevansa yhä, hän ylpeilisi uskollisuudellaan, mutta se että hän – ja muutama muu – ylpeilee uskollisuudellaan johtuu siitä, että he käyvät nykyään katsomassa minua säälistä. En ole enää heidän vertaisensa, siihen olen liian vanha ja ennen muuta liian

sairas. Olen aina pitänyt itsestään selvänä, että ystävyys edellyttää tasa-arvoisuutta, ja siksi en tiedäkään, onko minulla enää ystäviä.

Olen sanonut parvekkeesta myös henkilökunnalle, ainakin sisar Hedvigille ja pikku Gretalle, mutta he eivät reagoineet siihen mitenkään. Ehkä he ajattelevat, etten pääsisi sinne asti. Ehkä he ovat oppineet, ettei sairaiden houreista tarvitse piitata. Ehkä he eivät nuorina pysty edes kuvittelemaan, että vanha ihminen voi laskea leikkiä. Sisar Hedvig taitaa tosin lähennellä neljääkymmentä, mutta ainakin minun näkökulmastani ellei omastaan hän on yhä nuori. Hän ei ylipäätään taida ymmärtää leikkiä, hänen kalpeat kasvonsa ovat raskaat ja surumieliset kuin hevosen. Yritän vältellä hänen katsettaan. Olen alusta alkaen pitänyt häntä rumana, ja vaikka olen itsekin ruma, olen aina katsellut mieluummin kauniita ihmisiä. Kaunis Gretamme korpinmustine hiuksineen sitä vastoin on yhä oikeasti nuori, tekisi mieli silittää hänen poskensa siloista hipiää, hän on hoikka kuin pajunvitsa, häntä katsoessaan voi todella ymmärtää miten tuo kulunut ilmaus on syntynyt, sillä hän ei ole vain hoikka, hän on myös notkea, sulava, liikkuu melkein tanssien eikä varmasti voi aavistaakaan, millaista on olla jalat turvoksissa tai niin kankea että pääsee tuskin istuvilleen vuoteessa. Hänellä on koko elämä edessään, hän tanssahtelee kohti tulevaisuuttaan hymy huulillaan. Hän ei tosin ole oikea sairaanhoitaja, häntä kutsutaan vain apuhoitajaksi, hän on alempana hierarkiassa, pukee ja riisuu, syöttää, nostaa ja kääntää, mutta olen päättänyt silti sanoa häntä sisareksi. Teen sen kiusatakseni sisar Hedvigä ja siksi että

näen sen miellyttävän Gretaa itseään. Näen kyllä senkin että hänellä on muuta ajateltavaa, että hän on rakastunut. Häntä ympäröi hohde, sellainen hohde jonka opin tunnistamaan jo lapsena, perheen kahdeksasta tyttärestä toiseksi nuorimpana. Rakastumisen näkee hänestä yhtä helposti kuin sen että hän on antanut hiustensa kasvaa. Ehkä hänen rakastettunsa on käskenyt hänen tehdä niin, miehethän pitävät pitkiä hiuksia niin naisellisina. Ehkä hän on peräti salakihloissa, ehkä hänellä on sormus taskussa. Ei tietenkään neitseellisen valkoisen, tärkätyn sairaanhoitajanpukunsa taskussa, vaan sen takinrievun jossa olen nähnyt hänet muutaman kerran, kun olen sattunut vilkaisemaan ulos juuri kun hän on ollut lähdössä kotiin työpäivän jälkeen. Olen nähnyt hänen ensin kävelevän pihan poikki tyynesti ja arvokkaasti, kuten hän on itse kertonut ylihoitajan käskeneen tehdä, niin ulkona kuin sisälläkin. Sitten hän on pysähtynyt ja katsellut ympärilleen kuin varmistaakseen ettei ylihoitaja ole näkemässä – ja varmuuden saatuaan hän on kipaissut juoksuun. En yllättyisi vaikka hänellä olisi myös huulipunaa ja pieni peili, jotta hän voi maalata itsensä heti tilaisuuden tullen. Siinä tapauksessa hänen täytyy kyllä odottaa, kunnes sairaalan alue on jäänyt kokonaan taakse, sillä hän on itse kertonut eräästä toisesta apuhoitajasta, vai oliko se nyt oppilas, joka erotettiin armotta, koska ylihoitaja näki hänen laittavan salaa huulipunaa. Mitä sormukseen tulee, mahtaako hän pujottaa sen sormeensa vaihtaessaan vaatteet vai odottaako kunnes ehtii vähän matkan päähän? Sormusta hänen täytyy kyllä varoa näyttämästä ylihoitajalle. Ylihoitaja ei halua että sisaret kulkevat täällä

naima-aikeissa – siis mikäli haluavat säilyttää työpaikkansa. Sairaiden hoitamista väitetään kutsumukseksi, sitä ei voi yhdistää avioliittoon ja perheeseen.

Kutsumus?

Oliko minulla kutsumus?

Tavallaan.

Olisiko sen voinut yhdistää avioliittoon ja perheeseen?

Olisin halunnut uskoa niin. Olisin halunnut uskoa, että sen voi yhdistää ainakin rakkauteen.

Olen Saltsjöbadenin kylpylähotellissa. Olen ollut täällä monesti ennenkin, ensimmäisen kerran yli kolmekymmentä vuotta sitten, ja silloin minä tosiaan kylvin. Nyt on jo kauan siitä kun viimeksi kylvin, tai siis uin, sitähän ruotsalaiset – riikinruotsalaiset – *bada*-sanalla tarkoittavat. Suomessa ihminen *badar* ammeessa mutta *simmar* järvissä ja meressä. Siksi hämmennyinkin ensimmäisellä Ruotsin-matkallani, kun pöytäkavaljeeri kysäisi kohteliaasti: ”Kylvettekö usein?”

Minä olen kylpylähotellissa, mutta en minä täällä asu. Asun kotona, mutta en saa enää olla siellä, niin ovat päättäneet Stina ja hänen kälynsä Signe ja muut jotka sanovat olevansa ystäviäni. Aina uudestaan jaksan ihmetellä, miten suhteemme on muuttunut. Nykyään niin kutsutut ystäväni tuntuvat kääntyneen yhteisenä rintamana minua vastaan. Stina sanoo, että kun viimeksi yritin asua kotona, syntyi sellainen paniikki että hänen täytyi kiidättää minut autolla tänne takaisin. Itse en muista mitä sinä päivänä tapahtui, vaikka muuten muistankin melkein kaiken.

Kaikki sanovat että minulla on täällä hyvät oltavat, rakennus on kuin linna sakaroinen ja torneinen, ja voin

hemmotella itseäni loikomalla aurinkoterassilla tai ottaa valohoitoja.

”Ei”, vänkään vastaan kuin lapsi, ”minä en halua olla täällä.”

”Mutta sinähän olet viihtynyt täällä”, he vetoavat. Se on totta, olen rakastanut tätä paikkaa, olen kirjoittanut sille ylistyslaulun yhdessä pakinassani. Pihamaalle säteilevä valo luo ihmeellisen tunnelman, keväällä puhkeavat lehdet väikehtivät eri vivahteissa. Olen vetänyt ilmaa ahnaasti keuhkoihini ja nauttinut siitä, olen tuntenut itseni levänneeksi, terveeksi ja virkeäksi, kiitolliseksi ja onnelliseksi. Olen ollut aamunvirkku, olen avannut parvekkeen ovet ja katsellut, kuinka kevyt utu hävenee lahden yltä ja vuorimaiseman lailla polveilevan vastarrannan selväpiirteinen tumma ääriviiva vähitellen häviää nousevan auringon paisteeseen.

Olen ylistänyt avoimen taivaan alla olevaa ihanan avaraa makuuhallia, jossa olen voinut kunnolla peiteltynä sulkea silmät ja hetkeksi paeta työn, kaiken aikaa lisääntyvän työn vaatimuksia ja vain kuunnella mäntyjen vaimeaa suhinaa ja lintujen liverrystä. Kun syksy on lähestynyt ja maa kylmentynyt, olen saanut siirtyä ylimmän kerroksen makuuhalliin, jossa on myös riittämiin ilmaa ja valoa. Marraskuussa ja joulukuussa minut on kiedottu suuriin lampaannahkavällyihin ja olen köllöttänyt kuin eskimolapsi, näkyvissä vain suu hengittelemässä ilmaa, jonka pitäisi kaikkina vuodenaikoina olla niin ihanan tervehdyttävää. Eniten olen tässä paikassa ihaillut sitä, miten paljon voimaa apuhoitajilla on hennoissa käsivarsissaan ja miten taitavasti he sijaavat sängyt.

Mutta tuo kaikki oli ennen, kun pystyin vielä kävelemään puistossa, kun minusta oli piristävää istua ruokasalissa seurustelemassa uusien tulokkaiden kanssa. Kun minä itse olin piristävää seuraa varsinkin lääkäreille, koska en ollut millään tylsällä tavalla sairas vaan pikemminkin yllirasittunut, ylikiihottunut, hermostunut. Entisaikaan Danielson – ylilääkäri Carl-Gustaf Danielson – poikkesi luonani usein illansuussa työpäivänsä päätyttyä. Hän on vähän boheemi, hän saattoi tulla koputtamaan ovelle vaikka kuinka myöhään ja istahtaa juttelemaan hetkeksi kirjoista, taiteesta tai teatterista. Mies on aidosti kiinnostunut kulttuurista, olisi liikaa sanottu että olemme olleet ystäviä, mutta olemme olleet vertaisia. Nykyään hän tulee aina valkoinen takki päällä, jää seisomaan, katsoo kelloa – toki vaivihkaa, minun ei ole tarkoitus huomata sitä, mutta kyllä minä vain huomaan – ja jo muutaman minuutin kuluttua hän pahoittelee, että hänellä on kiire jatkaa matkaa.

”Minä pidän ihmisistä”, Danielson on tavannut sanoa, mutta mahtaako hän enää pitää minusta?

Entä minä?

Yhteen aikaan pidin kaikkia ihmisiä kiinnostavina. En pidä enää. Ja totta puhuen olen aina pitänyt eniten itseäni nuoremmista. Varsinkin miehistä. Ruokasalissa kuulun nykyään vanhusten pöytään, ja siellä on kahdenlaisia ihmisiä: niitä jotka valittavat ja niitä jotka pyytelevät anteeksi olemassaoloaan. Inhoan yhtä paljon kumpiakkin. Kuulolaitteet suhisevat, keppejä ja kainalosauvoja rämähcele lattiaan. Eikä heistä tiedä, kuka on höperö tai kuuro ja kenen kanssa pystyy puhumaan. Nyt olen muuten ollut

täällä niin kauan, että moni alkujaan terve on ehtinyt tulla höperöksi tai kuuroksi. Jotkut muuttuvat yhdessä yössä. Ja mikä vielä pahempaa: en jaksa niitä jotka pystyvät käymään keskustelua, koska he puhuvat enimmäkseen lastenlapsistaan tai sairauksistaan. Lastenlapsia minulla ei ole sen enempää kuin lapsiakaan, mutta joudun silti kuulemaan muiden kertomuksia omistaan: nimiä ja ikää ja erityislahjoja luetellaan loputtomiin ikään kuin minun odotettaisiin pitävän niistä lukua. Minä kun en ole viitsinyt pitää lukua edes sisarusteni lastenlapsista. Sairauksia minulla on, mutta niistä en halua puhua, enkä varsinkaan halua kuulla toisten sairauksista. Heidän hengenahdistuksestaan, univaikeuksistaan, sydämentykytyksistään, jäykistä nivelistään. Saatikka heidän ruoansulatuksestaan. Yhteen aikaan istuin vapaaherratar Tilhen vieressä, mutta kun sitten kerran kerroin hauskan jutun Pariisista, hän sanoi piikikkäästi: ”Tuon professori on kertonut kerran ennenkin.” Sitten hän jatkoi vähän kovempaa: ”Se on uutta. Professorilla ei ole ollut tapana toistaa itseään.”

No, ei sen ihmisen nimi tietenkään ole Tilhi, Tilheksi häntä kutsun vain minä, hänen oikeasta nimestään minä viis veisaan. Mutta hän on kyllä vapaaherratar.

En jaksa enää kiinnostua ihmisistä, ja yhtä vähän minua kiinnostaa politiikka, myös Suomen.”Eikö olekin hyvä, että Neuvostoliiton valvontakomissio on lähtenyt Helsingistä?” kysäisi Stina kerran viime vuonna. Olin yllättynyt, että hän oli pannut sen merkille. Sisarusteni lapset kyselevät kirjeissään: ”Mitä mieltä Alma-täti on Neuvostoliiton kanssa solmitusta ystävyys- ja yhteistyösopimuksesta?” tai ”Onhan Alma-täti kuullut kommu-

nistien vallankaappausyrityksestä?” tai ”Miten täti arvelee käyvän sotakorvausten kanssa?” Olen minä toki pannut merkille yhtä ja toista, mutta enimmäkseen kyllästyneenä.

Olenko koskaan ollut aidosti kiinnostunut politiikasta? Eikö politiikka ole ollut pikemminkin välttämätön paha?

Minua on kutsuttu isänmaanystäväksi ja olen saanut mitalinkin siitä hyvästä, peräti urhoollisuusmitalin. Mutta olisin kyllä mieluummin tehnyt jotain muuta – myös viime sodan aikana, kun politiikkaa taas jatkettiin toisin keinoin. Matkustin ympäri Ruotsia, pidin esitelmän toisensa perään, käytin nimeäni Suomen asian ajamiseen, saarnasin siitä mikä merkitys on Suomen itsenäisyydellä, jonka olin nuorena nähnyt muotoutuvan, jonka puolesta olin itse tehnyt työtä. Puhuin Tukholmassa, Uumajassa, Sundsvallissa ja Göteborgissa, puhuin Ruotsin radiossa. Pidin huolen, että soitettiin Sibeliusta ja luettiin Runebergia ja laulettiin Maamme-laulua. Kirjoitin artikkeleita lehtiin, kirjoitin kirjan Suomen historiasta. Kodistani tuli Suomen epävirallinen lähetystö, se oli yhtä juoksemista, kului tuskin päivääkään etten olisi huolehtinut jostakusta apua tarvitsevasta maanmiehestä. Pakotin myös ystäväni huolehtimaan maanmiehistäni, soittelin ja vaadin, ja ystäväni tiesivät millainen olen, he tiesivät etten anna periksi. Neuloin sukkaa ja tossuja rintamamiehille, lähetin ruokapaketteja Suomeen, kävin katsomassa sotainvalideja jotka olivat tulleet Ruotsiin hoitoon, toimin tulkkina heidän ja henkilökunnan välillä. He yrittivät parhaansa mukaan pitää mielialaa korkealla, nämä nuoret miehet, en kuullut valitusta, en edes niiltä jotka eivät enää koskaan pääsisi jaloilleen. Minunlaiseni vanhan ihmisen,

jonka elämä oli jo takanapäin, oli raskasta yrittää kuvitella heitä odottavaa tulevaisuutta. Mutta olen tehnyt oman osuuteni isänmaanystävänä, olen muodostanut riittämiin mielipiteitä, en ole enää pitkään aikaan vastannut sisarusten lasten kirjeisiin.

Kun katson ulos, näen kieppuvia syksyn lehtiä. Entisaikaan kieppuvat syksyn lehdet herättivät minussa suloista melankoliaa, melankoliaa makusteltavaksi, pohdittavaksi, mieluiten jonkun miehen kanssa, mieluiten aamuyöstä.

Melankoliaa joka oli kauneudentajuni, koko herkkyyteni mittapuu.

Katselen enää harvoin ulos. En enää halua lojua makuuhallissa enkä parvekkeella. Se tuntuisi oman avuttomuuden hyväksymiseltä, periksi antamiselta, kuin päästäisi itsensä kokonaan herpaantumaan. Kuin vaipuisi kuolemaan.

”En halua olla täällä”, toistan vielä uppiniskaisemmin. ”Tämä on vankila.”

”Alma kulta, älä nyt noin sano”, väittävät vastaan Stina ja Signe, toinen omaa sukua Lindberg, toinen avioliiton kautta Lindberg, nyttemmin leskiä molemmat. ”Täällä kaikki pitävät sinusta hyvän huolen.”

Jostakin syystä tulen ajatelleeksi teatteri-ilmaa jota he ovat hengittäneet vuosien varrella, Stina lapsuudesta saakka. Sovinnaisia he eivät ole, se heidän kunniaksen täytyy sanoa. Jatkan silti väkäämistä. ”Tämä on sairaala”, sanon, ”minä en halua olla sairaalassa.”

Silloin he sanovat että minulla on niin hyvä huone, oma parvekekin, sitä ei kaikilla tosiaankaan ole. He sano-

vat että minulla on ollut onnea, kun kaikki ovat täällä niin kilttejä minulle. He tarkoittavat että kaikki suhtautuvat minuun niin kärsivällisesti. Että olen ihminen jonka kanssa ei pärjää ilman suurta kärsivällisyyttä. Että heillä itsellään riittää kärsivällisyyttä, koska he jaksavat aina vain käydä minua katsomassa. Ajattelen että he ovat oikeassa, tähän on tultu. Ajattelen hoitajien pieniä valkoisia hilkkoja, heidän korkeita säädyllyisiä kauluksiaan, heidän pitkiä tärkättyjä valkoisia esiliinojaan jotka kahtisevat lattiaa vasten, ja sanon: ”Kyllä, he ovat enkeleitä kaikki.” Lisään: ”Te kaikki olette enkeleitä”, mutta sitä ei kuule Stina eikä Signekään.

Voinhan minä odottaa kuolemaa yhtä hyvin täällä kuin kotona. Senkin olen sanonut Stinalle ja Signelle, mutta siitäkään he eivät pitäneet, toistivat vain ”Alma kulta, älä nyt noin sano”.

Mutta niin se nyt on: minä odotan kuolemaa. Ainoa ero on, että kotona pystyisin paremmin unohtamaan sen. Olen ollut muuttolintu melkein koko ikäni, mutta Sibyllegatanin asuntoon tein lopulta pesäni.

Täällä on niin vähän ajateltavaa. Kuvittelin aina että minulla on rikas sisäinen elämä, olen aina ylpeillyt harvinaisen rikkaalla sisäisellä elämällä, mutta nyt tajuan sisäisen elämäni riippuneen ulkoisesta: ystävistä, työstä. Ystävät ja työ ovat estäneet minua kuulemasta katoavaisuuden vaimeaa havinaa. Nyt mikään ei enää estä.

Täällä täytyy vain parhaansa mukaan ajatella muuta kuin käsillä olevaa.

Käsillä olevaa?

Sitä sanaako minä etsin?

Olen alkanut tulla epävarmaksi sanoista. Ehkä minun pitäisi mieluummin sanoa: ”Täällä täytyy vain parhaansa mukaan ajatella muuta kuin sitä mikä *on*.”

Kuten mitä?

Voi ajatella vaikkapa sitä miten kaikki alkoi. Ennen vanhaan riikinruotsalaiset toimittajat kysyivät sitä usein. Minua on tosiaan haastateltu elämäni aikana, haastateltu lukemattomia kertoja, olen itse kuullut toimittajien pitäneen minua *kiitollisena* haastateltavana, koska minulla on ollut niin paljon *mielipiteitä*. Yhteen aikaan minun sanottiin olevan Skandinavian haastatelluin nainen. Minulta on kysytty yhä uudestaan, miten minusta oikein tuli *nimi*. Vastauksia on monia ja vastaan miten milloinkin huvittaa. Voin sanoa että se oli vuonna 1889, kun yhdeksäntoista vanhana kirjoitin ylioppilaaksi, sillä tein sen ensimmäisenä tyttönä Viipurissa, ja sitä varten minun täytyi ensin saada erivapaus sukupuolestani. Herätti tavatonta huomiota, kun menin poikien joukossa Viipurin lyseoon osallistumaan kirjoituksiin.

Olen joskus ajatellut, että minulle oli ratkaisevampaa saada vapautus sukupuolestani kuin tulla ylioppilaaksi.

Mutta olen myös voinut sanoa, että minusta tuli nimi kun väittelin tohtoriksi, sillä Suomessa oli väitellyt ennen minua vain kaksi naista, vanhemmat opiskelutoverini Thekla Hultin ja Karolina Eskelin. Huomiota sain totisesti myös silloin, kun hain dosentuuria ja sittemmin professuuria, sillä sitä ei ollut kukaan nainen Suomessa tehnyt ennen minua. Ja täytyy sanoa, ettei huomio suin-

kaan ollut pelkästään myönteistä, sillä monien mielestä minä tähtäsin liian korkealle.

Mutta Ruotsissa – ja siellähän minä olen eniten haastatteluja antanut – kaikki alkoi skandaalista. Luonnollisesti, voisin kai lisätä, sillä niinhän se on, että jos haluaa saada nimeä, skandaali sopii siihen tarkoitukseen mainiosti.

Nykyään vielä enemmän kuin silloin.

Minusta voi sanoa monenlaista ja sanotaankin, mutta yksi asia on varma: osasin jo varhain ottaa kaiken irti skandaaleistani. Olin tienhaarassa, kun saavuin Tukholmaan tuolloin vuonna 1920. Olin käynyt siellä useasti aiemminkin, Ruotsi oli pitkään tuntunut paratiisilta, maailmalta joka – toisin kuin Suomi – oli turvassa, jonka politiikassa ei ollut kyse elämästä ja kuolemasta, jossa ihmiset kulkivat turvallisesti tietään, jossa ei tarvinnut taistella ajasta ja mahdollisuudesta tehdä omaa työtään. Ennen lähtöä olin sanonut kotona Putelle, siskonpoikani Erikin kovia kokeneelle nuorelle leskelle: ”Annas kun kerron, mitä olen päättänyt. Aion käyttää kymmenen vuotta siihen, että pääsen elämässä eteenpäin ja opin seisomaan omilla jaloillani. Jos en kymmenessä vuodessa ole saanut nimeä ja elantoa, minusta ei ole mihinkään.”

Voisi luulla että olin itse nuori siihen aikaan, mutta kaikkea muuta, olin viidenkymmenen, kärsinyt kolhuja politiikassa ja rakkaudessa – etenkin rakkaudessa, minähän olen aina välittänyt rakkaudesta enemmän kuin politiikasta – ja kaipasin lujaa maata jalkojeni alle. Ennen muuta minun täytyi tienata leipäni, koska juuri silloin akuutein ongelmani oli köyhyys. Olin tosin saanut kotoa

kolmivuotisen matka-apurahan, mutta inflaatio oli Suomessa niin kova, että rahan arvo vain laski laskemistaan, lopulta vain runsaaseen kahdeksasosaan alkuperäisestä. Alkuaikoina Ruotsissa elin neljällä kananmunalla päivässä: raaka muna aamulla, löysäksi keitetty lounaaksi, kovaksi keitetty päivälliseksi ja munatoti yöllä, jotta jaksoin valvoa ja tehdä työtä.

Tai – no jaa, näin olen tavannut tarinani kertoa.

Onneksi vuosien varrella on ollut monia pelastavia enkeleitä. Muuan ystäväni sanoi kerran: ”Alman koko elämä on sujunut samoissa merkeissä. Olet seissyt sokerileipomom ikkunan edessä ja ajatellut että olisi ihanaa saada leivos. Sinulla ei ole rahaa, mutta se ei sinua huoleta, sillä aavistat mitä tulee tapahtumaan ja aina varmasti tapahtuukin: ohi kulkee miljonääri, joka ajattelee ’Almaparka tahtoo leivoksen’, ja sitten hän sujauttaa ohimennen taskuusi miljoonan, jolla voit ostaa leivoksesi.” Tämä pitää paikkansa siinä mielessä, että sellainen miljonääri tosiaan kulki kerran ohi ja antoi minulle rahaa. Mutta en minä suinkaan vain seisonut ikkunan ääressä haikailemassa, sillä en ole ikinä odottanut toimeettomana. Oikeammin olisi voinut sanoa, että istahdin talon eteen kivelle tai ikkunapellille ja kyhäsin kirjan siinä miljonääriä ja leivosta odotellessa.

Tukholmassa yksi enkeleistäni oli neiti Selma Jansson. Hän ei ollut miljonääri, mutta hän oli varakas ja saattoi itse asiassa tarjota oikeita leivoksia, koska omisti konditorian Storgatanilla. Asuin neljä kuukautta hänen vuokralaisenaan, vuokrasin kahta huonetta, isoa ja pientä, ja hän ymmärsi alusta pitäen etten pystyisi maksamaan määrä-

aikoina. Hän ymmärsi myös etten halunnut seurustella vieraiden enkä niin muodoin hänenkään kanssaan, joten hän toi minulle teetä vuoteeseen joka aamu ja vetäytyi sitten hienotunteisesti pois. Hän söi keittiössään, minä hänen ruokasalissaan. Hän ihaili minua, koska kirjoitin paksuja kirjoja ja olin tohtori – olin tarkkaan selvittänyt hänelle, etten pystyisi auttamaan hänen krempoissaan – ja hänestä oli epäoikeudenmukaista, että minunlaiseni joutui elämään kädestä suuhun, kun taas hän, yksinkertainen maalaistyttö, oli vaurastunut leipomalla pullia. Hän lainasi minulle rahaa, ensin siksi että puku jossa lähdin päivällisille oli hänestä niin nukkavieru, sitten muuten vain. Moni sanoisi että häntä käytettiin hyväksi, enkä minä suinkaan ollut ainoa. Hänen ruokavierainaan kävi säännöllisesti lukuisia taiteilijoita, sekä oikeita että itseään taiteilijaksi nimittäviä, ruokavieraina sanan varsinaisessa merkityksessä, sillä vain harvoin kukaan maksoi. Mutta Selma Jansson oli vahva ja itsenäinen nainen, anteliaisuus oli häneltä tietoinen valinta.

Moni muukin antoi minulle rahaa, sain sata kruunua sieltä, sata kruunua täältä. Sata kruunua oli paljon siihen aikaan. Yksi heistä, tärkein, oli Moje. Mainitsin Mojen kerran sisar Gretalle – niin, en tietenkään sanonut Moje vaan Mauritz Stiller, ja kun hän ei reagoinut siihen mitenkään, lisäsin ”siis se suuri elokuvaohjaaja”. Sekään ei auttanut, hänen katseensa pysyi tyhjänä, ja hän alkoi jo tehdä lähtöä, kun keksin sanoa: ”Se joka löysi Greta Garbon.” Silloin hän viimein havahtui. Ei, tiesinhän minä ettei sisar Greta ole sivistynyt, mutta silti. Että ihminen, nimekäskin, unohtuu niin nopeasti –

Kun näin Mojen ensi kertaa, en tiennyt kuka hän oli. Olin teatterissa ja näin hänen tulevan sisään ja etsivän paikkaansa. Hän kumartui lukemaan istuinten numeroita, katsoi takana olevaa riviä, loikkasi tuolinselkien yli ja asettui omalle paikalleen. Kävi ilmi, että tämä tapaus teki vaikutuksen muihinkin kuin minuun. Monta vuotta myöhemmin olin naisseurassa, jossa alettiin keskustella miesihanteista. ”Näin kerran yhden miehen tekevän jotain todella epäsovinnasta. Hän hypähti frakissaan tyylikkäästi Dramatenin tuolirivin yli ja teki sen niin itsestäänselvästi ja luonnollisesti, että sai sen näyttämään ainoalta oikealta tavalta asettua paikoilleen”, muuan nainen sanoi. ”Siitä lähtien hän on ollut ihanteeni.” Minä hymyilin ja sanoin: ”Minäkin näin sen.” Ojensin käteni, hän tarttui siihen ja me ymmärsimme toisiamme, ymmärsimme että olimme molemmat aavistaneet miehessä kyvyn ylittää esteet ja rohkeuden uhmata totunnaisia kaavoja, vaikkemme vielä tienneet hänestä mitään.

Meillä oli hyvin erilainen tausta, Mojella ja minulla, sukuni olisi tuskin halunnut tietääkään hänestä, hän oli venäläinen, tavallisen sotilasmuusikon poika ja päälle päätteeksi juutalainen, mikä oli monen silmissä vielä pahempaa. Hän oli kuitenkin varttunut Suomessa kuten minäkin, ja hänen elämäänsä leimasivat murrokset niin kuin minunkin elämääni. Kaksikymmentäyksivuotiaana hänet pidätettiin, koska hän ei ollut ilmoittautunut asepalvelukseen Venäjän armeijaan – Suomen juutalaiset olivat Venäjän kansalaisia ja heidän kuului suorittaa asevelvollisuutensa Venäjällä. Moje onnistui pakenemaan Ruotsiin, tuli myöhemmin takaisin Suomeen vain

palatakseen jälleen Ruotsiin ja muutti sieltä Saksaan, Saksasta Yhdysvaltoihin ja lopulta taas Ruotsiin. Yhtä levottomasti hän vaihtoi alaa teatterista elokuvaan ja elokuvasta teatteriin ja vielä kerran takaisin elokuvaan. ”Olen koko ikäni miettinyt mihin kuulun”, hän sanoi kerran, ja siihen repliikkiin saatoin samastua. Hän löysi aina jonkin syyn auttaa: syntymäpäivän, nimipäivän, pyhäpäivän. Hän oli ”širokaja natura”, lavea luonne, kuten me suomalaiset venäläistä ilmausta käyttäen tapasimme sanoa. Häntä ympäröi salaperäisyyden aura. Kukaan ei tiennyt varmasti, oliko hän koskaan käynyt koulua, hänen veljensä oli varma että vain kahdeksanvuotiaasta kaksitoistavuotiaaksi, sen jälkeen häntä opetti muuan opettaja ilmaiseksi, ja seitsemäntoistavuotiaana hän liittyi teatteriin. Elokuvia tehdessään hän ei tuntenut kompromisseja. Hän saattoi pyytää mukaansa kadulta ihmisiä, joiden ajatteli sopivan johonkin rooliin. Tiirailtuaan heitä sitten hyvän tovin joka taholta hän saattoi tokaista: ”Ei, tuota naamaa ei pysty katselemaan viittä minuuttia tulematta hulluksi.” Hän saattoi huutaa ja julmistella sille joka ei pysynyt hänen nopean ajatuksenjuoksunsa perässä, mutta hän saattoi myös lausua kerrassaan rakastettavia kohteliaisuuksia. Kun yhtenä loskaisena talvi-iltana kuljimme Karlavägenin yli, huokasin olleeni tyhmä kun en ollut laittanut kalosseja, ja hän lausahti: ”Herranen aika, teillähän on niin pienet jalat ettei niiden luulisi ehtivän kastuakaan!” Hienoissa frakkihousuissaan hän saattoi kilvan toisten herrojen kanssa heittäytyä jalkojeni juureen napittamaan tai riisumaan päällyskeniäni. Tällainen kohteliaisuus oli mahdollista vain Tukholmassa, ajattelin

aina, sillä Suomessa herrat seisoivat ja katsoivat tyynesti vierestä, kun daamit taistelivat päällyskenkiensä nappien kanssa. Joskus hän tuli ryöstämään minut kotoa, ja kiisimme ympäri Djurgårdenia hänen keltaisella autollaan. Usein mukana oli joku toinenkin herra, vaikkapa hänen tanskalainen lavastajansa Axel Esbensen, ja silloin sain istua hänen polvellaan. Sitten jatkoimme illalliselle Operakällaren-ravintolaan ja aloitimme illan samppanjalla ja kaviaarilla, tai meidät kutsui kotiinsa joku niistä lukuisista ystävistä, joille hän minut esitteli. En tosin oikopäätä tuntenut oloani kotoisaksi näyttelijäpiireissä. Kun pääsin ensimmäistä kertaa illanviettoon Bernsille, minut valtasi apeaksi tekevä vierauden tunne. Siellä kaikki tunsivat toisensa – paitsi minä. Tervehdittiin, vilkutettiin ja käteltiin, vaihdettiin ystävällisiä sanoja ohimennen, etunimiä sinkoili ympärilläni. ”Nyt tulee Anna! Ah, katsokaa Annaa! Voi miten sievä hän on! Oi miten hyvin hän laulaa! Se oli loistavaa! – *Anna!*” En ymmärtänyt tuolloin, että koolla oli taiteilijakuntaa, Tukholman näyttelijäkaartia, pieniä ja suuria, maineikkaita diivoja ja tavallisia statistoja, operettiantisteja ja hurmureita, jotka sittemmin tapaisin vaikka kuinka monta kertaa. Sain oppia, että heidän maailmassaan suudeltiin ja syleiltiin ilman sitoumuksia, sanottiin ja vakuutettiin toisilleen kauniita asioita, ihmeellisiä asioita, eikä se silti velvoittanut ketään elinikäiseen yhteenkuuluvuuteen, tuskin edes tapaamiseen seuraavana päivänä. Mutta sillä kertaa minusta tuntui samalta kuin teatterissa, kun näyttämöllä on loistoa ja juhlaa mutta oma sisin itkee, koska ei kuulu tuohon hohdokkaaseen maailmaan eikä saa olla mukana.

ELÄMÄKERTAROMAANI SÄRMIKKÄÄSTÄ TUTKIJASTA JA KULTTUURIPERSONASTA

1940-LUKU LÄHENEE LOPPUAAN. Viimeistä syksyään ja talveaan elävä 78-vuotias Alma Söderhjelm ei enää juuri jaksa poistua huoneestaan Saltsjöbadenin sanatoriossa. Hän muistelee elämänsä vaihteita ja ihmisiä, ja ajatuksenvirtaa rytmittävät hoitajien ja ystävien vierailut.

Vuonna 1870 Viipurissa syntynyt Alma Söderhjelm aloitti tutkijanuransa aikana, jolloin naiset joutuivat anomaan vapautusta sukupuolestaan päästäkseen yliopistopiskelijaksi ja valtion virkoihin. Söderhjelm oli Suomen ensimmäisiä naispuolisia ylioppilaita ja väitteli tohtoriksi vuonna 1900. Hänestä tuli Pohjoismaiden ensimmäinen naisdosentti ja Suomen ensimmäinen naisprofessori.

Suurelle yleisölle Söderhjelm tuli tunnetuksi teatterikriitikkona, kirjailijana ja tuotteliaana pakinoitsijana. Jo lapsuudenperheessään »älykkäisiin mutta rumiin« luokiteltu Söderhjelm ei koskaan mennyt naimisiin, mutta oli vapaan rakkauden puolestapuhuja ja tarkasteli kirjoituksissaan ihmissuhteita ja tapakulttuuria viihdyttävän kirpeästi. Tummia sävyjä henkilökuvaan tuo hauskana seuraihmisenä tunnetun Söderhjelmin perimmäinen yksinäisyys ja ulkopuolisuus.

Alma – Edelläkävöijän tarina luo ilmeikkään kuvan särmiikkäästä Söderhjelmistä ja avaa kiintoisia näkymiä 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alkupuolen elämään.

